

Rettsvernet for samiske rettigheter fram til siste halvdel av 1700-tallet – og betydningen av dette i dag

Av Øyvind Ravna ⁰

Innhold

1	Innledning	75
1.1	Metode og kort retthistorisk introduksjon	75
1.2	Målsetting og avgrensning	75
2	Noen former for rettsbeskyttelse samene nøt før 1800	77
2.1	Østsamenes rettigheter	77
2.2	Rettigheter innen fellesområder som lå under svensk jurisdiksjon fram til 1751	78
2.3	Rettigheter nedskrevet ved grensedragningen i 1751	80
2.4	Var rettighetene en eksklusiv, samisk eiendomsrett?	81
3	Rettsforholdenes betydning for dagens rettsituasjon	82
3.1	Rettsutviklingen	82
3.2	Samiske rettigheter vurdert ut fra internrettslige forhold	83
3.3	Den seneste tidens rettsutvikling	86
3.4	Noen folkerettslige betraktninger	87
3.5	Oppsummering	89
	Henvvisninger	89

1 Innledning

1.1 Metode og kort retthistorisk introduksjon

Fram til siste halvdel av 1700-tallet nøt samene innen bestemte områder av dagens Finnmark en rettsbeskyttelse som kan sammenliknes med beskyttelsen jordeiere lengre sør i landet hadde. I denne artikkelen vil jeg gå inn på noen av de samiske rettighetene som nøt slikt vern og se om dette kan betraktes som eiendomsrett. Arbeidet innbefatter også en drøfting av hvilken betydning disse rettsforholdene kan ha for dagens rettsituasjon, bl.a. sett i lys av den nylig avsagte Svartskog-dommen i Manddalen i Nord-Troms.

⁰ Øyvind Ravna (født 1961) er jordskifte kandidat fra Norges Landbruks høgskole (1987) og har studert juss og samisk kulturfag ved Universitet i Tromsø. Jordskiftedommer ved Finnmark jordskifterett siden 1991, fylkesjordskiftesjef samme sted fra 1994 og jordskifterettsleder fra 2002. Ravna har også vært gjesteforeleser ved Det juridiske fakultet ved Det statlige Pomoruniversitetet i Arkhangelsk. E-post: oyvind.ravna@jvs-fi.stat.no

Fram til ganske nylig har den rådende oppfatning, både blant rettsvitere og folk flest, vært at staten eide utmarka i Finnmark. Dette synet kom til uttrykk på midten av 1800-tallet da *læren om statens grunn*¹ ble etablert. Foruten å forfekta at staten eide den umatrikulerte grunnen i Finnmark nærmest på privatrettslig grunnlag, sa læren også at det ikke fantes servitutter eller andre rettigheter staten trengte å hefte for. Dette innebar at den samiske lokalbefolkningens rettigheter basert på sedvane og alders tids bruk, ble neglisjert og betraktet som ikke-rettsbeskyttet *tålt bruk*.

Bakgrunnen for denne læren kan en dels finne i datidens romerrettslige skole, hvor kultivering av grunnen, knyttet opp mot en bestemt boplass, var et vilkår for å vinne eiendomsrett. Fr. Stangs formulering fra 1911 kan være betegnende for dette synet:

«Så lenge folkene lever som nomader, så lenge jorden er vid nok til å gi alle den plass de trenger, er derimot ikke jorden underkastet eiendomsrett. Først når en stamme slår sig ned og driver jordbruk, opstår eiendomsrett til grunnen» (*Stang* 1911/1935 s. 3).

Synet var for så vidt ikke nytt. Allerede i 1690 hadde rettsfilosofen John Locke hevdet at nomadiske samfunn ikke hadde eiendomsrett til områdene de brukte, da eiendomsrett ble etablert via kroppslig tilvirking av jorden (*Strøm Bull m.fl.* 2001 s. 291).

Gjennomslaget for *sosialdarwinismen*² på slutten av 1800-tallet var også en medvirkende årsak til at en «laverestående» kulturs bruk ikke burde gi grunnlag for eiendomsrett. Det samme var framveksten av norsk nasjonalisme i samme periode. En samisk fangstmann eller reinierer kunne således ikke vinne eiendomsrett ut fra sin bruk. Dette synet skulle være omtrent enerådene i over 100 år, helt til Sverre Tønnesen i 1972 kom med sin banebrytende doktorgrad (*Tønnesen* 1972/1979). Nyere forskning, bl.a. *Kaisa Korpijaakko-Labba* 1985³ og *Otto Jebens* 1999a, kan sies å være arbeider i samme skole. Når det gjelder østsamene, er også utredningen til *Einar Niemi* 1994 av betydning. Kirsti Strøm Bull m.fl. har i 2001 avsluttet et omfattende arbeid om samiske sedvaner og rettsoppfatninger som går mer spesifikt inn på reindriftssamenes rettigheter og rettshistorie.

1.2 Målsetting og avgrensing

Utviklingen jeg har vist til innledningsvis, endret antagelig også samenes egen rettsoppfatning og eierrådighet. Dette gjør at det kan være vanskelig å finne ut hvilke

- 1 Det er vanlig å regne læren lansert av Fr. Brandt i en artikkel i *Ugeblad for Lovkyndighet, Statistikk og Statsøkonomi* i 1864. Men egentlig ble standpunktet om at staten eide utmarka i Finnmark lansert allerede i 1848 i forbindelse med Stortingets behandling av salg av statsallmenninger (*Sandvik* 1993 s. 339).
- 2 I 1859 lanserte Charles Darwin sin evolusjonsteori «On the origin of Species by Means of Natural Selection». Spencer og Huxley koblet Darwins biologiske utviklingsteori med datidens liberalistiske ånd og økonomiske teorier, og man fikk sosialdarwinismen som samfunnsteori. Den ga et «legalt» grunnlag for å rangere folkegrupper etter «kulturnivå» og «utviklingsstadium».
- 3 Hennes bok «Om Samernas rättsliga ställning i Sverige-Finland» fra 1994, som er den svenske versjonen av doktoravhandlingen på finsk fra 1989, er en videreføring av dette arbeidet.

rettigheter, og især hvilken rettsbeskyttelse, samene som folkegruppe innen et bestemt territorium hadde og har. I denne artikkelen vil jeg gå gjennom noen av de rettighetene samene nøytt rettsbeskyttelse for fram til ca. 1800, og se på om dette kan betraktes som eksklusive samiske rettigheter. Jeg vil videre se på hvilken betydning disse rettighetene kan ha for dagens rettsituasjon.

Geografisk er arbeidet avgrenset til Finnmark, selv om *finneodelen* i Troms og Nordland viser at grupper av samer nøytt rettsbeskyttelse for bestemte rettigheter under visse gitte forutsetninger i disse områdene. Sett i forhold til dagens rettsituasjon er imidlertid dette mindre relevant enn de tidligere rettsforholdene i Finnmark, og vil derfor ikke bli behandlet her.

2 Noen former for rettsbeskyttelse samene nøytt før 1800

2.1 Østsamenes rettigheter

Østsamene, eller skoltesamene som de også ble kalt, besto opprinnelig av fire *siidaer* som hadde sine kjerneområder langs Neiden-, Pasvik-, Petsjenga- og øvre del av Nottavassdraget (Suenjel), i områder som i dag ligger på begge sidene av den norsk-russiske grensen. Fra 1500-tallet og utover finnes det en rekke eksempler på at østsamene nøytt et rettsvern. Da deres område i hele denne perioden var å regne som fellesområde,⁴ kan en se at dette vernet var gitt både av Russland og Danmark-Norge. I det følgende vil jeg avgrense meg til å se på Neidensamene.

Det eldste dokumentet som sier noe om østsamenes rettsbeskyttelse, er det såkalte gavebrevet fra storfyrste *Vasilij 3. Ivanovitsj* av Moskva fra 1517. Dette var egentlig en skatteinstruks, men den garanterte samtidig samene beskyttelse overfor nabofolkene. Til gjengjeld måtte de betale skatt til Moskvafyrsten (*Niemi* 1994 s. 323).⁵

Østsamenes rettigheter ble stadfestet i et privilegiebrev fra tsar *Ivan 4. (den grusomme)* fra 1556, og videre i «forliket» mellom tsaren og den dansk-norske kong Fredrik 2. i 1563, etter at neidensamene hadde klaget over at norske undersåtter hindret deres havfiske. Slike rettighetsbekreftelser fra de russiske tsarene finnes det flere eksempler på.⁶ Også fra svensk lappmark finner en slike eksempler, som i

4 Fredsavtalen mellom Norge og Novgorod i 1326 gav begge land rett til skatteinnkreving i området mellom Svjatoj Nos (øst på Kola) og Lyngen i Troms. Ved fredsavtalen i Teusina i 1595 mellom Sverige og Russland, ga Russland avkall på sine krav vest for Varanger. Danmark-Norge var ikke part under forhandlingene, og opprettholdt formelt sitt skattekrav på Kolahalvøya fram til 1813.

5 Skatteplikt og rettsvern hang nøye sammen. Ved at man betalte skatt, og ofte også lot seg døpe, var man undergitt et borgerlig vern for sine rettigheter. Skatteplikt trengte imidlertid ikke å være bekræftelse på at man var ansett som statsborger. I seinmiddelalderen har en flere eksempler på at små stater blir pålagt en «fredsskatt» – for ikke å bli angrepet av andre.

6 I 1545 skal nenetserne Aptisa og Ledka ha klaget til tsaren over at fremmede tok seg inn på deres område og fisket og jaktet ulovlig. Ivan den Grusomme skal da ha utstedt et privilegiebrev til beskyttelse av deres rettigheter. Da erkeprost Venjamin la ut på sitt misjonstog mot nenetserne i 1825, ble han konfrontert med dette gamle rettighetsbrevet (*Vaughan* 1994/1999 s. 281). Videre kan det vises til frihetsbrevet Peter den Store gav østsamene i 1697 (*Niemi* 1994 s. 309).

«skyddbrevet» kong *Gustav Vasa* gav samene i 1551 (*Päiviö* 2001 s. 22). Russiske jordbøker og manntall er andre kilder til østsamiske rettigheter på dette tidspunkt.⁷

På denne tiden er det tydelig å se at Danmark-Norge opptrådte varsomt overfor Russland og østsamene i fellesområdet. Eksempelvis ble en viss Endre Pedersen fra Vadsøya bøtelagt for å ha stjålet rein fra østsamene omkring 1590 (*Niemi* 1994 s. 324).

I forbindelse med skatleggings- og grensestridighetene, først mellom Sverige og Russland på 1590-tallet, og deretter mellom Sverige og Danmark-Norge 1611–13, finnes det et fyldig materiale over Neidensiidaen. Fra denne tiden finner en også dokumentasjon på at Danmark-Norge tok til å kreve inn skatt i Neiden.⁸

Fra siste halvdel av 1600-tallet finner en at neidensamene ved flere anledninger klaget over at den norske bruken gikk ut over deres rettigheter til jakt og fiske. Innbefattet i den norske bruken var også varangersamene, som ble regnet som «norske, private» samer, og det ble i 1653 fra norsk side hevdet at de hadde rett til laksefiske i Neiden (*Niemi* 1994 s. 328).

Men neidensamene fikk fortsatt vern for sine rettigheter av den dansk-norske stat. Massiv pågang på ressursene i Sør-Varanger, og det *Tønnesen* 1972/1979 (s. 121) kaller «den alminnelige oppløsningstendens når det gjelder rettsfølelsen», førte til at neidensamene ble utsatt for sterkt press, hovedsakelig av varangersamene. Ifølge *Tønnesen* var *behovet* for rettsvern blitt mindre, da husdyrhold etter hvert vant innpass. Men ennå på 1700-tallet var neidensamenes samfunn fullt intakt, og at deres rettigheter ble respektert, noe major *P. Schmitler* har dokumentert gjennom sin grenseeksaminasjon i 1744. Selv om presset mot neidensamenes rettigheter økte, viser tingforhør i Vadsø i 1831 og 1836 at de ennå nøt et vern for sine rettigheter (*Niemi* 1994 s. 330–31).

2.2 Rettigheter innen fellesområder som lå under svensk jurisdiksjon fram til 1751

Kaisa Korpijaakko-Labba⁹ har utført et omfattende forskningsarbeid omkring samiske rettigheter i de områder som tidligere ble kalt Svensk lappmark, eller mer presist Västerbotten lappmark. Fram til 1751 omfattet disse områdene også Indre Finnmark.¹⁰ Når det gjelder dokumentasjon av samisk eiendomsrett i rettshistorisk

7 I Alaj Mikhalkovs manntallsregister fra 1606–8 omtales Njavidema, hvor det skal bo skattepliktige bønder med råderett over elva Nevdema med laksefiske, og med fiskeplass ved havet (*Päiviö* 2001 s. 324).

8 Selv om Norge ifølge avtalen med Novgorod fra 1326 hadde rett til å kreve inn skatt på Kolahalvøya, finner en ikke dansk-norske skattemister fra Neiden fra før 1593 (*Niemi* 1994 s. 324). Muligens benyttet Danmark-Norge krigen mellom Sverige og Russland som et påskudd for å starte skatteinnkreving av skatt fra neidensamene. Mye tyder på at siidaen da ble betraktet som en fiskal ressurs.

9 Jf fotnote 3.

10 I hovedsak det som i dag er Kárásjoga gielda – Karasjok kommune og Guovdageainnu suokhan – Kautokeino kommune, samt øvre del av Deanu gielda – Tana kommune.

sammenheng, er arbeidet til Korpijaakko-Labba enestående. Hun snur opp ned på etablerte sannheter og presenterer et bilde av jordrettighetene som avviker fullstendig fra den innarbeidede oppfatningen om at samene ikke hadde etablerte rettigheter. Dermed stiller hun et like stort spørsmål ved oppfatningen av «de jordløse samene» som det Tønnesen drøyt 10 år tidligere gjorde ved læren om statens grunn. Korpijaakko-Labba har sin styrke i godt kildebelegg, slik som tingprotokoller fra 1600- og 1700-tallet og manntalls- og skattelister helt til 1500-tallet. Tingprotokollene er den sentrale kilden. I disse finner en avhør, partsforklaringer og vitneutsagn, som både viser hva samene selv mente om sine rettigheter, og hva statsmaktens representanter mente om det samme.

Korpijaakko-Labba har undersøkt perioden fra midten av 1500-tallet til 1740. Da var de samiske lokalsamfunnene organisert i det hun kaller *lappbyar*.¹¹ I disse samfunnene foregikk visse næringsutnyttelser i fellesskap, slik som storviltjakt. For øvrig var retten til jord i vid forstand knyttet til individuell bruk, til familiens skatte-land, det såkalte lappskattelandet. I dette området hadde de en eksklusiv råderett over de fleste typene jakt, fangst og fiske. *Korpijaakko-Labba* 1986 (s. 40) sier at «sammenliknet med en vanlig bondegård var lappskattelandene temmelig store i utstrekning». Det er også nærliggende å sammenlikne lappskattelandet *rettslig* med bondegården. I det norrøne og senere det norsksvenske bondesamfunnet, hadde man også en kjerne av individuell jord, ofte omtalt som innmark. Videre hadde gården rettigheter i utmarka, til for eksempel hogst, beite og jakt, i fellesskap med andre. Samlet gav verdien av dette grunnlaget for *landskyld*. Næringsutøvelsen kunne også her skje kollektivt eller individuelt.¹²

Disposisjonsmåten kan også sammenliknes. Samene i svensk lappmark disponere over områdene tilnærmet lik de kriteriene en setter for eierrådighet etter dagens tingsrett. Bruken var eksklusiv, dvs. «eieren» kunne hindre andre i å bruke sitt område. Mye av kildematerialet skyldes nettopp at andre trengte seg inn på landet til en rettshaver, noe som tidvis førte til rettssaker. I disse ser en at den svenske staten aksepterte samenes, og de samiske bygdenes rettigheter, og innrømmet dem rettsvern. Innbyggerne i lappmarken fikk da sine tvister løst som ellers i Sverige. De ble avgjort med basis i dagjeldende rettsregler og rettspraksis, hvor den som kunne bevise sin rett, vant. Rettsgrunnlaget kunne være arv, pant eller erverv ved kjøp eller gave, eller alders tids bruk.

Nettopp det at eiendommen kan pantsettes, overdras til andre eller overføres som arv, er karakteristika som en vanligvis knytter til eiendomsrett. Slike disposisjonene hadde samene i svensk lappmark. Det har vært vanlig å påstå at samene betalte en *personlig skatt*, ikke en skatt basert på landskyld. Førstnevnte indikerte den skattepliktige i beste fall hadde en avgrenset bruksrett, men sistnevnte indikerte at eien-

11 Med «by» på svensk menes *bygd*. Vi kan derfor bruke ordet *samebygd* eller *siida*.

12 Ennå har vi eksempler på at storviltjakt organiseres kollektivt, mens småviltjakt organiseres individuelt.

domsrett til grunnen. Korpijaakko-Labba viser at også denne tidligere oppfatningen var feil. I skattelistedene fra henholdsvis 1602 og 1695 går det tydelig fram at samene betalte skatt med basis i jord. På grunnlag av beskatning ble det satt opp såkalte jordebøker for lappmarken, som i Sverige for øvrig. Grensedraging mellom skatteleland indikerer også eiendomsrett. Så vel samebygdene som skattelelandet var nøyaktig avgrenset både på kart og i noen tilfeller med røyser i marka, noe som er typisk for grunneiendommer.

2.3 *Rettigheter nedskrevet ved grensedragningen i 1751*

I 1751 ble grensen mellom Danmark-Norge og Sverige, som da også omfattet Finland, trukket opp helt fram til Gollevårre øst for Polmak. Undersøkelsene som major Schnitler utførte om bruken av fellesområdene forut for grensedragningen, er i dag gode kilder til kunnskap om samisk bosetning og bruksformer på 1700-tallet. Til grensetraktaten ble det utformet et tillegg, bl.a. basert på Schnitlers undersøkelser. Den er senere kalt *lappekodisillen*, da den bl.a. inneholdt bestemmelser om rein-driftssamenes flytting over den traktatfestede grensen (Aarseth 1989 s. 56), og var ment å stadfeste et rettsvern for de samene som ble berørt av grensedragningen. Kodisillen var utformet i en positiv ånd gjennom 30 innholdsrike paragrafer med siktemål at den «lappiske Nation» skulle bestå. Den gav videre regler for flyttsamenes statsborgerlige tilhørighet og fritok samene for krigstjeneste i tilfelle krig mellom traktatlandene. Et viktig punkt i kodisillen er det vernet den innrømmer reindriftens årlige flytting, noe som er grunnlag for nomadisk reindrift:

«Saasom Lapperne behøve begge Rigers Land, skal det efter gammel Sædvane være den-
nem tilladt, Høst og Vaar, at flytte med deres Rehn-Hiorder over Grendsen ind i det andet
Rige. [der] de venligen skal imodtages, beskyttes og hielpes til Rette, endogsaa udi Krigs-
Tider, hvilke udi Lappe-Væsenet aldeles ingen Forandring skal gjøre; Og allermindest
skulde de fremmede Lapper blive exponerede for Plyndring eller nogen Slags Tvang og
Overvold, som Krigs-Tider medbringe, men altid blive som egne Undersaatte anseede»
(Fra *Lappekodisillen* § 10, sitert etter Aarseth 1989 s. 56).»

Videre kodifiserte den også rettsvern for annen ressursutnyttning, slik som jakt og fiske. Det er også interessant å se at kodisillen inneholder bestemmelser om intern samisk forvaltning og rettspleie. Disse må sees på som et uttrykk for anerkjennelse av eksisterende samiske rettigheter, og underbygger også Korpijaakko-Labbas framstilling av kollektiv eiendomsrett, og Pedersen 1999 (s. 24) sin beskrivelse av «autonomi». En kan likevel se at forhandlerne har vært varsomme med å gi avkall på traktatlandenes suverenitet, noe som bl.a. kommer til uttrykk i § 13 som pålegger samene å betale en symbolsk avgift for de rein de fører over grensen til det annet land. Når en tar for seg *Lappekodisillen*, må en være klar over at den ikke skaper ny rett, men heller kodifiserer den eksisterende, noe vi skal komme tilbake til.

2.4 Var rettighetene en eksklusiv, samisk eiendomsrett?

En eksklusiv rett innehas av en positivt avgrenset gruppe. Hvis en i snever forstand skal kunne kalle noe en eksklusiv samisk rett, må den være avgrenset på etnisk grunnlag.¹³ Det synes rimelig å legge til grunn en noe videre forståelse av begrepet, slik at samiske rettigheter også kan knyttes opp mot næringsutøvelse, geografi eller sosial organisering.

Når det gjelder begrepet «eiendomsrett» er dette oftest brukt på mer eller mindre grad av *totaldisposisjon* av grunnen, mens partielle og avgrensede rettigheter er definert som bruksretter eller servitutter.¹⁴

Samiske rettigheter er ofte blitt omtalt som «spesielle», slik at de langt på veg har falt utenfor den ordinære tingsretten. For eksempel har reindriftssamenes rettigheter gjennom store deler av det forrige århundre blitt definert som en næringsrett.¹⁵ Denne er noe mer ubestemmelig enn en «tinglig rett», og kan i større grad reguleres gjennom lov. Tønnesen skriver:

«I vår juridiske tradisjon har man lett for å oppfatte en “næringsrett” som mindre beskyttet enn en “tinglig rett”. Her må man imidlertid skjære inn til kjernen av problemene. Og da bør det etter min mening ikke være stor tvil om at for eksempel flyttsamenes rett til å drive reindriftsnæring på en bestemt måte og på et bestemt sted ikke bør bedømmes annerledes enn sørnorske bondegruppers rett til å drive jordbruk, selv om disse beskyttes av termer som “eiendomsrett” til grunn og “særrett” i allmenning» (Tønnesen 1972/1979 s. 188.)

Likeledes har vi sett at tidligere tiders skatteplikt som egentlig var en *grunnbyrde*, for samenes del er blitt framstilt som *personlig*, noe som avvek fra annen skatteplikt og skulle indikere at de ikke eide skatteland. Denne «uviljen» mot å definere samiske tinglige rettigheter har gjort at begrepsbruken har blitt upresis. For rettighetenes karakter kan det således «ikke være avgjørende at det har vært brukt noe ulike formuleringer», slik Høyesterett uttrykte det nylig i Svartskog-dommen, Rt. 2001 s. 1229 på s. 1251.

Høyesterett har helt siden 1968 gitt samene rettsbeskyttelse ut fra alders tids bruk ved flere anledninger. I to nylig avsagte dommer, den ene den forannevnte, ser en at

-
- 13 En må være oppmerksom på at begrepet etnisitet har forandret seg gjennom tiden fra tidligere å være knyttet opp mot biologiske kriterier, til i dag i stor grad å være knyttet opp mot sosial og språklig tilhørighet.
 - 14 Ut fra romerretten er retten til grunnen blitt avgjørende for hvem som er eier. I eldre nordisk rett kunne en ha *kløyvd eiendomsrett* (se *Robberstad* 1963) hvor én kunne eie beitet, en annen hogstrett og en tredje grunnen. Antagelig er dette også nærmere en samisk rettsoppfatning. Eiendomsretten blir da en restrett.
 - 15 Lappekommissjonen av 1897 innførte begrepet næringsrett, og det ble videreført i forarbeidene til reindriftsloven av 1933. Da reindriftslovkomiteen av 1960 i forarbeidet til reindriftsloven av 1978 foreslo å lovfeste at reindriften hadde et eget rettsgrunnlag etablert gjennom alders tids bruk, møtte det stor motbør i bl.a. Landbruksdepartementet, som mente at retten til å drive reindrift var uttømmende fastlagt i reindriftsloven (*Strøm Bull m.fl.* 2001 s. 266–67). I NOU 2001: 35, Forslag til endringer i reindriftsloven, ser en at lovtalget foreslår å lovfeste et rettsgrunnlag for reindriften *utover* lovgivningen (jf fotnote 21 nedenfor). Det samme ble for øvrig foreslått av Samerettsutvalget i NOU 1997: 4 s. 568.

Høyesterett nå i sterkere grad er villig til å innrømme samisk bruk rettsvern basert på tradisjonelle tingsrettslige læresetninger, noe vi skal komme tilbake til.

Foran har vi sett at både østsamene og samene i svensk lappmark nøy et utstrakt vern for sine rettigheter. Det kan hevdes at en bør være forsiktig med å kalle dette eksklusive rettigheter da en ikke finner holdepunkt for at andre innen den samme geografiske eller sosiale krets var utelukket fra å erverve rettigheter. En må likevel kunne anta at «nykommere» innen et siidaområde trengte aksept for å kunne erverve rettigheter, da lokalbefolkningen langt på veg hadde en *totaldisposisjon*.

Vurdert ut fra et sosialt og økonomisk ståsted, både i datid og nåtid, finner jeg det riktig å bruke begrepet *eksklusiv samisk rett*. De aller fleste som nøy godt av disse rettighetene, var samer etnisk og sosialt. Videre var det eiendomsstrukturelle og næringsmessige grunnlag for rettighetene forskjellig fra det svensknorske bondesamfunnet en fant lenger sør i de to landene. I Sverige ble det benyttet begreper som *lantmannanäring* og *lappmannanäring* for å skille bl.a. skatteplikt (Pääviö 2001 s. 24). Sistnevnte hadde basis i samisk næringsutnyttelse og samfunnsorganisering, og ikke nødvendigvis etnisitet. Dette ble også uttrykt ved at samenes rett og skatteplikt var knyttet til *lappskatteland*, mens det i Sverige for øvrig var knyttet til landskyld.

Foran har vi sett at lappskattelandet hadde karakteristika som er typiske for det en kan betegne som grunneiendom. Samtidig hadde det særtrekk som skrev seg fra en samisk form for næringsutøvelse og sosial organisering. Vurdert ut fra både datidens og dagens ståsted kan det ikke være uriktig å si at samene i Nord-Sverige, innbefattet Indre Finnmark fram til 1751, utøvde en eksklusiv bruk, nærmest en *totaldisposisjon*, over sine landarealer. Tingsrettslig må dette kunne kalles *eiendomsrett*. At de nøy rettsbeskyttelse fra den svenske stat, underbygger også dette. Ut fra et liknende resonnement må en også kunne definere østsamenes rettigheter på samme måte.

Lappekodusillen står i en særstilling, da dette er den eneste materielle lov som uttrykkelig omhandler samiske rettigheter før 1800-tallet. I dag kan en vurdere dette som en rett til næringsutøvelse. Men *lappekodusillen* går lengere enn dette, da man bl.a. nevner «den lappiske Nations konservering», noe som gir grunnlag for å tolke den som en garanti overfor hele den samiske befolkning. Således må det være korrekt å kalle de rettighetene *kodusillen* anerkjenner for eksklusive samiske rettigheter.

3 Rettsforholdenes betydning for dagens rettsituasjon

3.1 Rettsutviklingen

En ser i dag en internasjonal rettsutvikling hvor kollektive rettigheter og selvråderett urfolk er blitt fratatt som følge av innlemmelse i en nasjonalstat, i større og større grad blir tilbakeført til urfolkene. Altevann-dommen, Rt. 1968 s. 426, var det første eksempel på at Høyesterett anerkjente samenes beiterettigheter basert på alders tids bruk.¹⁶ Utover 1970-tallet kom det flere høyesterettsdommer som innrømmet

¹⁶ Allerede i 1956 (RG 1956 s. 532) fikk vi en underrettsavgjørelse hvor reindriftssamene tilkjennes erstatning for regulering av Røssvatnet i Nordland. Retten tok her ikke stilling til rettsgrunnlaget.

samene rettigheter. Felles for disse var at det dreide seg om reindriftens rettigheter. Innen forvaltningen har samene fått større innflytelse bl.a. gjennom «sameloven», som bl.a. hjemler opprettelsen av Sametinget (1989). I Sverige fikk en i 1981 *Skattefjell-dommen*, som fastslo at samenes rettigheter var basert på alders tids bruk, og i 1993 opprettelse av et svensk Sameting. Både når det gjelder rettsavgjørelser og forvaltning ser en at Sverige har ligget litt etter Norge. Når det gjelder *grunnforvaltning*, er det derimot langt på vei motsatt. Mens utmarka i Finnmark ennå blir forvaltet etter et foreldet lovverk, hvor staten i tiltagende grad framstår som eier på privatrettslig¹⁷ grunnlag, er de svenske samebyene i medhold av *rennåringslagen* av 1971 gitt myndighet til å forvalte grunnen innen samebyens område.

Hvis vi kaster et blikk på Nord-Amerika, ser vi at urfolk i Canada og USA er innrømmet råderett ikke bare til land og vann, men også over mineralforekomster. I Canada ble det i 1993 inngått en avtale mellom føderale myndigheter, myndighetene i North-West Province og *Tungavik Federation of Nunavut*, som gir inuitene eiendoms- og råderett over 350.000 km², eller om lag 1.5 ganger Norges areal, herunder mineralrettigheter på 36.000 km² (NOU 1997: 5 s. 69). Også i USA er urfolket, eller *First Nation* som de der omtales, gitt omfattende, eksklusive landrettigheter. I Australia fikk en i 1992 den skjellsettende *Mabo-dommen*, hvor Eddie Mabo og fire andre saksøkere ble tilkjent «urfolkshjemmel» til Murray-øya på nordsiden av Australia. Loven medførte at det ble nødvendig med ny lovgivning, og allerede i 1993 ble det vedtatt en lov om urfolks hjemmel (*native title*).

3.2 Samiske rettigheter vurdert ut fra internrettslige forhold

Hvis vi går tilbake til «norsk Sameland», har vi ovenfor sett at både østsamene og samene i Indre Finnmark tidligere nøy et utstrakt rettsvern. Fra tiden fram til 1751 har vi sett at befolkningen, i all hovedsak samer, nærmest hadde en total rådighet over sine områder. I sistnevnte område, som jeg vil legge størst vekt på i det følgende, har denne bruk og rådighet fortsatt helt fram til i dag. De rettighetene som samene der hadde til grunnen og ressursene, og som ble respektert og beskyttet av svensk statsmakt, ble ikke fratatt samene som følge av at området etter 1751 kom under dansk-norsk jurisdiksjon.

Tvert imot fastslår Lappekodisillen at innlemmelsen av Sameland i traktatstatene, ikke var ment å gripe inn i etablerte rettigheter, enten disse var eiendoms- eller bruksretter (*Aarseth* 1989 s. 74). Det er også klart at ingen andre hadde eiendomsrett til områdene i Indre Finnmark på dette tidspunkt. Om dansk-norske myndigheter på noe tidspunkt så på området som eierløst område, et *terra nullus*, skal være usagt, med det har formodningen mot seg. Så måtte ha vært tilfelle hvis de på legalt grunnlag kunne vinne rett til grunnen, uten gjennom noen formell overdragelse. Således er det også lite trolig at staten anså dette området som sin privatrettslige

17 Etter at statsgrunnen ble matrikulert (1982) og særlig etter at hjemmel ble overført til Statskog SF (1993), kan det synes som statens eierpretensjon er blitt av en mer privatrettslig karakter.

eiendom. En ser f.eks. at selv om jordutvisningsresolusjonen ble vedtatt i 1775, så tok det nesten 100 år før statlig utmåling av grunn til private i Indre Finnmark fikk noe omfang.

Hvorfor er det da i dag slik usikkerhet knytter til retten til jorden i Indre Finnmark? Mye av årsakene må nok tilskrives den politiske situasjonen på slutten av 1800-tallet, med framveksten av læren om statens grunn, sosialdarwinismen og kampen mot Norges union med Sverige, som blåste liv i en norsk nasjonalisme.

Jebens 1999b (s. 48) reiser spørsmålet om utviklingen etter 1751 «innebærer forhold som har tilstrekkelig tyngde til å dekke de krav som må stilles til et *rettsendrende* forhold». Han føyer til at det i norsk rett er vanlig å stille strenge krav til erverv av privat eiendomsrett til fortregning for tidligere bestående statlige eierforhold¹⁸ og fortsetter med at i dette tilfellet er det rimelig å stille tilsvarende strenge krav til betingelsene for statlig eiendomserverv av en bestående samisk eiendomsrett. Disse betingelsene må være strengere enn ved erverv av eiendomsrett til tidligere eierløst areal.

Det må her bemerkes at å «speilvende» prinsippet om strengere krav for hevd av statsgrunn, kan virke noe påfallende, all den stund staten har hatt et utvidet vern i hevdslovgivningen som følge av prinsippet om kontroll og allmennhetens lovlige adgang, fordi staten har mindre mulighet til å vokte sitt territorium enn andre eiere som bruker det jevnlig,¹⁹ og videre ut fra at allmennheten har visse rettigheter utover det en ville hatt i privat utmark. Hvis en skal legge de samme hevds-kriterier til grunn, må en da forutsette at samene har mindre mulighet til å vokte sitt territorium, og at andre allerede har en viss rett, noe som ikke nødvendigvis har vært tilfellet.

Etter mitt syn er det mer relevant å ta utgangspunkt i at kravet til statlig erverv av samisk grunn må legges høyt, fordi den dansk-norske statsmakt fra siste halvdel av 1700-tallet har opptrådt med et maktapparat den opprinnelige befolkning ikke hadde mulighet til å verge seg mot. Myndighetene besatt juridisk ekspertise som kunne begrunne deres disposisjoner, og samtidig påvirke områdets opprinnelige folk til gradvis både å endre oppfatning av rettssituasjonen og den faktiske bruken. Og hvis ikke det var tilstrekkelig, kunne de sette inn politimakt mot for eksempel jakt, fiske og annen bruk de definerte som ulovlig. Denne «myndighetsutøvelsen» kom klarere til syne da «danskertiden» var over, og var bl.a. en av forutsetningene for at «læren om statens grunn» fikk utvikle seg på midten av 1800-tallet, som igjen er basisen for den grunnforvaltningen som ennå utøves av staten. Lokalbefolkningen hadde således vært i en form for tvangssituasjon, hvor de hadde å innordne seg hvis de ønsket tilgang til egne naturressurser, samtidig som en må kunne si at den statsbærende nasjon har innvilget seg selv eiendomsrett på bekostning av lokalbefolkningen eller urfolket om en vil.

18 For Finnmarks del kan en vise til Stabbursdal-dommen, RG 1956 s. 109, hvor listen ble lagt høyt for å kunne hevde fiskerett og grunneiendomsrett i Stabbursdalen i tidligere Kistrand herred.

19 Se for eksempel Svalbardloven 17.7.1925 § 22 andre ledd og tidl. NL 3-12-2.

Tross dette kan det ikke sies at den samiske befolkningens bruk i særlig grad er endret ut over den en kan forvente ut fra «tid og tilhøve». Lokalbefolkningens bruk i dag må sees på som en fortsettelse av den rådighetsutøvelse samene har hatt fra gammel tid og som er dokumentert før 1751. Staten har i all hovedsak opptrådt som reguleringsmyndighet, bl.a. via Lappekodisillen, og som ordensmakt, og ikke som eier (*Tønnesen* 1977 s. 138).

Lappekodisillen er sentral i forhold til den samiske befolkningens rettigheter i det tidligere fellesområdet, og det har ofte vært diskutert hvilken rett den *tilkjente* samene. I dag er det få, om noen, som mener at kodisillen tilkjente samene rettigheter. Folkerettsgruppa²⁰ uttrykker det så sterkt som å si at det er å stille feil spørsmål; det relevante er om kodisillen *fratok* samene noen av de rettighetene de allerede hadde (NOU 1997: 5 s. 73). Da statsmaktene underskrev kodisillen, var det heller å betrakte som et uttrykk for anerkjennelse av allerede eksisterende rettigheter, og en garanti for at de skulle ha beskyttelse i framtiden – i krig som i fred. Betoningen av *gammel sedvane* understreker at kodisillen er å betrakte som en stadfesting av allerede eksisterende rettigheter, eller «at gammel bruk får fortsette» slik *Tønnesen* 1972/1979 (s. 78) uttrykker det.

Dette får igjen den følgen at statsmaktene, selv om de opphever kodisillen, ikke kan neglisjere de rettighetene som er nedfelt i den, noe Torkel H. Aschehoug påpeker allerede i 1875 (*Minde* 1991 s. 541). Han skrev bl.a. at kodisillen ikke kunne opphøre av seg selv eller ensidig sies opp. Og hvis den virkelig ble sagt opp, ville den eldre rettstilstand som besto før kodisillen, igjen bli gjort gjeldende.

Drøye to tiår etter Aschehoug, i samband med en betenkning for Lappekommisjonen av 1897, får vi en annen vurdering av den senere kjente folkerettsjuristen Nikolaus Gjelsvik, som sterkt imøtegikk Aschehougs synspunkter (*Minde* 1991 s. 548). Gjelsvik la til grunn det *rettspositivistiske* syn at lov teksten er utfyllende og at reindriftssamene ikke har noen rettigheter utover dette. Dette synet har blitt stående helt fram til våre dager, og har preget reindriftslovene av 1933 og 1978.

Altevann-dommen var som nevnt den første høyesterettsdom som gav samisk bruk et selvstendig rettsvern, og var i så måte et steg på vegen tilbake til det rettsvernet reindriften og i videre forstand også annen samisk bruk hadde da Lappekodisillen ble undertegnet. Anerkjennelsen av alders tids bruk som rettsgrunnlag får den følge at disse rettighetene får et rettsvern som ikke kan fjernes med lov, altså et vern likt det eiendomsretten har, og som er beskyttet av Grunnloven § 105. I dag, 34 år senere, ser en at norske lovgivere endelig er på veg til å sette til side det foreldede synet som i sin tid ble framsatt av Gjelsvik, og gladelig akseptert av datidens «bondenasjonalister» i forslaget til endringer i reindriftsloven.²¹ Anerkjennelsen av alders tids bruk

20 Samerettsutvalgets folkerettsgruppe, oppnevnt 14.6.1995. Heretter omtalt som «folkerettsgruppa».

21 NOU 2001: 35 s. 190, hvor forslaget til § 1-2 lyder: «Retten til samisk reindrift har grunnlag i den bruk som har vært utøvd i de områder reindrift har foregått fra gammel tid.» Se også NOU 1997: 4 s. 568, som har et likelydende forslag.

som rettsgrunnlag, innebærer også at statens reindriftsforvaltning ikke kan regulere beitebruken og grensene mellom siidaene ut fra det som må være mest hensiktsmessig, uten å ta hensyn til gamle, etablerte rettigheter.

3.3 Den seneste tidens rettsutvikling

Folkerettsgruppa reiste i 1997 spørsmål om samenes etablerte rettigheter før 1751 kunne beskrives som eiendomsrett, og videre om Lappekodisillen omgjorde dette til en bruksrett. Innledningsvis svarer de selv med at «samene hadde allerede eiendoms- eller bruksrettigheter i dette sameområdet da grensetraktaten og Lappekodisillen ble vedtatt». Og videre «at de ikke hadde “eiendomsrett” i den betydning norsk rett definerer denne, er et utpreget kulturelt betinget utsagn» (NOU 1997: 5 s. 73). Gruppa følger imidlertid ikke helt opp det de innledningsvis legger opp til med egne ord, men viser til *Korpijaakko-Labba* 1989/1994, som legger til grunn at samene både hadde en kollektiv og individuell eiendomsrett. I forhold til sistnevnte problemstilling er gruppa imidlertid klar: Lappekodisillen tok ikke sikte på å begrense de sivilrettslige rettighetene samene allerede hadde.

Selv om både *Korpijaakko-Labba*, *Jebens* og langt på veg folkerettsgruppa konkluderer med at det ut fra den historiske utvikling er sterke grunner for at den samiske befolkning i Indre Finnmark fortsatt har krav på *eiendomsrett* til sitt bosetningsområde, har det inntil ganske nylig ikke foreligget noen rettsavgjørelse hvor samisk bruk gir grunnlag for erverv av eiendomsrett. Høsten 2001 avsa imidlertid høyesterett en dom som en antagelig ennå ikke helt ser omfanget av, Rt. 2001 s. 1229. Her får synet til ovennevnte rettsvitere langt på veg gjennomslag. At Svartskog-dommen ikke dreide seg om et areal i Indre Finnmark, men i Nord-Troms, kan neppe ha betydning med tanke på dommens presedens for samiske områder i Indre Finnmark. Det er også verdt å merke seg at den samiske, fastboende befolkningen i Manndalen vant eiendomsrett til tross for at staten hadde et skjøte på at de eide grunnen, noe en må kunne si er et mer legitimt ervervsgrunnlag enn det staten kan påberope seg i Finnmark. Ut fra dette, og ut fra områdets geografiske beliggenhet, må en kunne si at Høyesterett her strekker seg lengere enn f.eks. *Jebens* i å legge den samiske bruksutnyttelsen til grunn for erverv av eiendomsrett.

På et punkt skiller Manndalens befolknings bruk seg fra andre samiske bygdesamfunn. De har vært mer «standhaftige» overfor myndighetenes regulering enn hva samfunnene i Finnmark har vært. Men selv om folk i de samiske bygdene i Finnmark ikke kan vise til samme standhaftighet, er det neppe grunnlag for at dette skal diskvalifisere deres rettigheter. Dette fordi de har vært i den foran nevnte tvangssituasjonen, hvor det å registrere vedteig eller løse jakt- eller fiskekort ikke nødvendigvis må sees på som en aksept av staten som rettshaver, men heller som eneste utveg til ikke å bli utelukket fra naturgodene.

Som vi allerede har vært inne på, er det også verdt å merke seg at Høyesterett i Svartskog-dommen ikke finner det avgjørende at det har vært brukt noe ulike formu-

leringer og at «bruksrett» synes å ha vært den mest brukte formuleringen. Førstvotende sier:

«Den altomfattende bruken som er beskrevet foran, [må] få større rettslige konsekvenser: Hadde en tilsvarende bruk vært utøvd av personer med annen bakgrunn, ville den ha avspeilt at de mente å eie området. Samene, som har utgjort den dominerende del av Manndalens befolkning, har derimot med sin kollektive ressursutnyttelse ikke samme tradisjon for å tenke eiendomsrett ... Skulle det hindre rettsverv ved alders tids bruk at det finnes flere eksempler på at de har talt om bruksrett, ville deres rådighetsutøvelse, som i innhold tilsvarer utøvelse av eiendomsrett, bli satt i en ugunstig særstilling i forhold til befolkningen for øvrig» (Rt. 2001 s. 1229 på s. 1252).

En bør også merke seg at Manndalens befolkning har ervervet rett ut fra alders tids bruk, uavhengig av Norges folkerettslige forpliktelser. I så måte er dommen en oppfølging av Selbu-dommen, avsagt tidligere samme år, Rt. 2001 s. 769. Sett i sammenheng understreker disse to dommene at norsk rett har tatt et langt steg videre i retning av å tilpasse seg samisk bruk og rettsoppfatning, og for Svartskog-dommens del at samisk bruk endelig har fått aksept for at den er tilstrekkelig omfattende til å fylle krav til erverv av eiendomsrett prøvd ut fra norske tingsrettslige læresetninger.

3.4 Noen folkerettslige betraktninger

I 1990 var Norge det første landet til å ratifisere ILO-konvensjon nr. 169, hvor statsmakten i art. 14 forplikter seg til å innrømme den opprinnelige befolkningen omfattende landrettigheter. I ettertid har ikke Norge fulgt opp som et foregangsland i forhold til dette. En kan heller ikke si at de øvrige statene som i dag deler nasjonalherredømmet over de samiske områdene, Sverige, Finland og Russland, er kommet langt i å anerkjenne urfolks landrettigheter.

Da Norge ratifiserte ILO-konvensjon nr. 169 innebar dette at konvensjonen ble en del av Norges folkerettslige forpliktelser over for landets urfolk, samene. Norge la den gang til grunn, i motsetning til Sverige og Finland, at intern rett var i samsvar med konvensjonens bestemmelser om landrettigheter. Dette har i ettertid vist seg å være problematisk.

ILO-konvensjon 169 artikkel nr. 14 fastslår at urfolks eiendoms- eller besittelsesrett til de områdene de tradisjonelt har besittet, skal respekteres.²² Videre sier den at urfolk har krav på å få sikret sin bruksrett der de ikke har hatt den dominerende besittelsen. Justisdepartementet hadde før Norges ratifisering av konvensjonen lagt til grunn at samenes eiendoms- og besittelsesrett er oppfylt ved at de innrømmes sterkt vernede bruksrettigheter (*Gauslaa* 2001 s. 264).

Som vi har sett er Indre Finnmark og Sør-Varanger områder hvor samene inntil

22 «1. The rights of ownership and possession of the peoples concerned over the lands which they traditionally occupy shall be recognised ... 2. Governments shall take steps as necessary to identify the lands which the peoples concerned traditionally occupy, and guarantee effective protection of their rights of ownership and possession...» (utdrag av ILO-konvensjon nr. 169 av 1989 art. 14, ratifisert av Norge i 1990).

slutten av 1700-tallet har hatt et utstrakt rettsvern for sin bruks- og eiendomsrett. For Indre Finnmarks del er samene pr. i dag den dominerende befolkning både med henblikk på bosetning, og bruk av området. Her er fortsatt samisk sedvane og materiell kultur dominerende. Hvis en ser konvensjonen i relasjon til samisk besittelse og bruk, må en legge til grunn at Indre Finnmark, og langt på veg Sør-Varanger, er områder hvor samene etter konvensjonen må få innrømmet eiendoms- eller besittelsesrett. For Indre Finnmark er dette er også folkerettsgruppas standpunkt (NOU 1997: 5 s. 35).

Flere rettsvitere og rettshistorikere har da også konkludert med at befolkningen i Indre Finnmark som i hovedsak er samer, har krav på anerkjennelse av eiendomsrett til grunnen i sine områder basert på det folkerettslige grunnlaget Norge har forpliktet seg for, se bl.a. *Jebens* 1999a (s. 58). Henry Minde sier at hvis Norge med overlegg lar være å følge de artiklene i ILO-konvensjonen som er ment å beskytte verdens urfolks tradisjonelle livsform og næringsliv, så vil

«nasjonen gå foran i dårlig oppførsel og havne blant de stater som vi med hensyn til menneskeretter helst ikke vil sammenlikne oss med» (*Minde* 1999 s. 77).

Han konkluderer videre med at dersom den offensive linjen som Norge de senere tiår har vist i urfolksspørsmål skal være troverdig, må Norge i størst mulig utstrekning følge det råd folkerettsutvalget²³ har kommet med (*Minde* 1999 s.78).

Gauslaa 2001 (s. 264) viser til at artikkel nr. 14 har en bestemmelse om å sikre (safeguard) urfolks bruksrettigheter som et alternativ til eiendoms- og besittelsesrett der de ikke fyller kravet til å ha sistnevnte. Dette gjør det enda vanskeligere å forsvare at en «sterkt vernet bruksrett» kan ansees som eiendoms- og besittelsesrett i henhold til artikkel nr. 14. Han kritiserer også standpunktet om at det ikke var grunn til å kreve endringer i intern rett før en eventuell norsk ratifikasjon:

«Med et vist forbehold for reindriftsretten, har samiske bruksrettigheter til naturressursene i dag ikke et særlig mye sterkere vern enn hva lokale bruksrettigheter ellers har i Norge» (*Gauslaa* 2001 s. 264).

Også tidligere jusprofessor og nåværende høyesterettsdommer Jens Edvin A. Skoghøy (som også var medlem av folkerettsgruppa) uttrykker seg mer enn entydig. Han kritiserer bl.a. Justisdepartementet for å forsøke å omgå ILO-konvensjon nr. 169 ved å hevde at en «sterk vernet bruksrett» vil tilfredsstille konvensjonens krav (*Skoghøy* 1999 s. 85). Han sier videre:

«Når det gjelder områder urfolk har hatt rådighet over, vil det ikke være tilstrekkelig for å tilfredsstille ILO-konvensjon nr. 169 at vedkommende folk får anerkjent bruksrett til området. Til slike områder må urfolk ha krav på å bli tilkjent en rett til faktisk utnyttelse som i det vesentlige tilsvarer det en eier har» (*Skoghøy* 1999 s. 86).

23 Det siktes her til Samerettsutvalget folkerettsgruppe, jf fotnote 21 foran, som har anbefalt ILO-konvensjon nr. 169 gjennomført i norsk rett (NOU 1997: 5 s. 65).

Mens folkerettsjuristene konkluderer med at den norske stat plikter å følge opp ILO-konvensjon nr. 169, så har den norske stat samtidig støtt på en politisk nøtt, da største delen av Finnmarks befolkning ikke anser seg for å være samer. Skal en da dele forvaltningen av Finnmark i to, og la folk i Indre Finnmark få grunnbokshjemmel til det som i dag er statsgrunn, og videre et slags autonomi med utstrakt lokalt selvstyre? Skoghøy foreslår en løsning som kan tilfredsstille Samerettsutvalgets forslag til en felles Finnmark grunnforvaltning, basert på et overdragelsessynspunkt, som innebærer at samene overdrar en del av sine rettigheter til Indre Finnmark mot å få noe i Ytre Finnmark – altså en form for makeskifte (Skoghøy 1999 s. 91). Dette er et standpunkt også folkerettsgruppa har lagt til grunn.

3.5 Oppsummering

Som en oppsummering må det kunne konkluderes med at både ut fra et internrettslig og et folkerettslig synspunkt har samene i Indre Finnmark og antagelig Sør-Varanger, krav på å bli tilkjent en rett til faktisk utnyttelse som tilsvarer eiendomsrett. Den siste tidens utvikling viser dessuten at folkeretten kanskje ikke blir så sentral som tidligere antatt for å nå dette mål, da norsk intern rett nå i større grad enn før synes å anerkjenne at samisk bruk kan være basis for rettsverv. Men det må også understrekes at norske myndigheter til en viss grad har vegret seg mot å innrømme samene de rettighetene de har både etter internasjonal- og intern rett, og at spørsmålet om samenes landrettigheter ikke vil bli avklart utelukkende basert på juridiske vurderinger. En må derfor slå fast at spørsmålene om rettighetene til «land og vann» i Finnmark langt fra er løst, og at det ennå vil gå flere år for det foreligger en avklaring.

Henvisninger

- Gauslaa, Jon 2001 Norske samers landrettigheter, i: *Landinspektøren* 2001 nr. 3, København: Den danske Landinspektørforening
- Jebens, Otto 1999a *Om eiendomsretten til jorden i Indre Finnmark*, Oslo: Cappelen Akademisk Forlag
- Jebens, Otto 1999b Samenes rett til land og vann i Indre Finnmark, i: *Samer og nordmenn : Temaer i jus, historie og sosialantropologi / redigert av Harald Eidheim*, s. 39–59, Oslo: Cappelen Akademisk Forlag
- Korpijaakko-Labba, Kaisa 1985 Samerna och jordäganderätten 1–2, i: *Diedut* 1985 nr. 3–4, Kautokeino: Nordisk samisk institutt
- Korpijaakko-Labba, Kaisa 1986 Samenes rettigheter til jord i Sverige-Finland, i: *Ottar* 1986 nr. 6
- Korpijaakko-Labba, Kaisa 1989/1994 *Om samernas rättsliga ställning i Sverige-Finland : en rätthistorisk utredning av markanvändningsförhållanden och -rättigheter i Västerbottens lappmark före mitten av 1700-talet*, [svensk oversettelse av forfatterens doktoravhandling], Helsingfors: Juristförbundets förlag

- Minde, Henry 1991 Ei politisk handling i normal tyding av ordet? Samerettssforskning i et hundreår, i: *Historisk tidsskrift* 1991 nr. 4
- Minde, Henry 1999 Mot rasediskriminering, for urfolksretter – to sider av samme sak? Et historisk perspektiv på samiske rettsspørsmål, i: *Samer og nordmenn : Temaer i jus, historie og sosialantropolog* / redigert av Harald Eidheim, s. 61–78, Oslo: Cappelen Akademisk Forlag
- Niemi, Einar 1994 Østsamene – ressursutnyttelse og rettigheter, i: *NOU 1994: 21* s. 302–47
- NOU 1993: 34 *Retten til og forvaltning av land og vann i Finnmark*
- NOU 1994: 21 *Bruk av land og vann i Finnmark i historisk perspektiv*
- NOU 1997: 4 *Naturgrunnlaget for samisk kultur*
- NOU 1997: 5 *Urfolks landrettigheter etter folkerett og utenlandsk rett*
- NOU 2001: 35 *Forslag til endringer i reindrifstloven*
- Päiviö, Nils Johan 2001 Lappskattelandsens rettslige utveckling i Sverige, i: *Diedut* 2001 nr. 3, Kautokeino: Nordisk samisk institutt
- Pedersen, Steinar 1999 Statens eiendomsrett til grunnen i Finnmark – en del av den interne «kolonihistorie», i: *Samer og nordmenn : Temaer i jus, historie og sosialantropolog* / redigert av Harald Eidheim, s. 15–38, Oslo: Cappelen Akademisk Forlag
- Sandvik, Gudmund 1993 Statens grunn i Finnmark. Et historisk perspektiv, i: *NOU 1993: 34* s 334–80
- Stang, Fredrik 1911/1935 *Innledning til formueretten*, Oslo: Aschehoug
- Strøm Bull, Kirsti; Oskal, Nils; Sara, Nils Mikkel 2001 *Reindriften i Finnmark. Rettshistorie 1852–1960*, Oslo: Cappelen Akademisk Forlag
- Skoghøy, Jens Edvin A. 1999 Urfolkskonvensjonens betydning for samenes rettigheter til grunn og andre naturressurser, i: *Samer og nordmenn : Temaer i jus, historie og sosialantropolog* / redigert av Harald Eidheim, s. 79–96, Oslo: Cappelen Akademisk Forlag
- Tønnesen, Sverre 1977 Om retten til jorden i Finnmark, i: *Samenes og sameområdenes rettslige stilling historisk belyst : foredrag og diskusjoner på symposium avholdt 7.–9. november 1973* / redigert av Knut Bergsland, s. 124–44, Oslo: Universitetsforlaget
- Tønnesen, Sverre 1972/1979 *Retten til jorden i Finnmark*, 2. utg., Oslo: Universitetsforlaget
- Vaughan, Richard 1994/1999 *The Arctic. A history*, 2. utg., Stroud [UK]: Sutton
- Aarseth, Bjørn (red.) 1989 *Grenser i Sameland, Samiske samlinger bind XIII*, Oslo: Norsk folkemuseum.